

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 338(436:497.1)—41)+339.9

Problemi internacionalizacije malih država na primjeru Jugoslavije i Austrije

Otmar Höll

Sažetak

Usporedbu privredne i socijalne strukture Jugoslavije i Austrije otežavaju: 1) različiti stupnjevi industrijske razvijenosti; 2) tipovi društveno-ekonomskih odnosa; 3) različita veličina teritorija i broja stanovnika; 4) struktura industrijske proizvodnje i stupanj uključenosti u međunarodne ekonomske odnose.

Ekonomski odnosi i razvoj malih zemalja odvijaju se u ambijentu međunarodnih ekonomskih odnosa koje karakteriziraju dvije osnovne faze: 1) poslijeratni ekonomski razvoj, kojemu su za najveći dio građanskih država kao model poslužile SAD. Ovu fazu obilježava internacionalizacija trgovinskih odnosa. 2) Druga faza počinje početkom sedamdesetih godina u vrijeme pada i stagnacije ekonomskog rasta najmoćnijih kapitalističkih država. Svjetska trgovina stagnira, ali dolazi do internacionalizacije proizvodnje i investicija. Ovakav je razvoj doveo do ovisnosti nacionalnih privreda i jačanja međunarodne podjele rada. Ovakva situacija zahtijeva od malih država prilagodavanje vlastitih ekonomija međunarodnoj podjeli rada, a da se pritom očuva politička samostalnost. Manje evropske industrijalizirane države pokazale su u tom prilagodavanju dosta uspjeha, zahvaljujući fleksibilnosti ekonomija. U tom je pogledu Austrija isticana kao pozitivan primjer. Unutrašnja politička struktura takvih država prilagodava se pritiscima svjetskih privrednih kretanja efikasnom suradnjom predstavničkih organa zaposlenih, poslodavaca i države. Sistem neokorporativizma, socijalnog partnerstva, s druge strane, iz odlučivačkih procesa značajno isključuje javnost, ograničava društvenu participaciju i ne »prepoznaje« nova konfliktna područja u društvu. Na svjetsku recesiju više se ne mogu uspješno primijeniti instrumenti šezdesetih godina. Razvojne potencijale treba tražiti u vlastitim kreativnim mogućnostima, a ne samo u oponašanju »razvijenih«.

1. Uvod

Pri usporedbi privrednih i socijalnih struktura Austrije i Jugoslavije različite prevladavaju nad sličnostima i usporedivostima. Uspoređivanje ovih dviju država kojemu nije cilj komparativna analiza ipak se ne može poduzeti bez nekoliko prethodnih napomena. Postoji niz razloga koji sa znanstveno-metodičkih gledišta takvu usporedbu u najmanju ruku otežavaju:

1. Austrija se po svome privrednom ustrojstvu zacijelo ubraja u industrijske države s tržišnom privredom, premda njezina industrijska granska struktura ima nekoliko praznina; Jugoslavija se ubraja među nesvrstanim državama u Newly Industrializing Countries (NICs), spada, dakle, prema tumačenju Ujedinjenih naroda i OECD u zemlje u razvoju. Zato je, strogo uzetvši, nedopustiva usporedba koja bi dala općevažeće rezultate. Ali Jugoslavija nije samo NIC već i zemlja s neobično heterogenom privrednom i društvenom strukturom. Dok se na sjeveru u svakom pogledu mogu uspoređivati s evropskim industrijskim državama, dotle su u južnim regijama njezine privredne strukture industrijski slabo razvijene. Ali Jugoslavija je i više od toga, ona je svijet u malome, u kojemu globalna diskrepancija između životnih razina na sjeveru i jugu nalazi svoj pandan u okviru jugoslavenskoga državnog sklopa. To znači da se socijalni i ekonomski problemi i te kako odlikavaju u globalnome sukobu Sjever-Jug.

2. Dvije države pripadaju različitim privrednim i društvenim sistemima. To je pak razlog da budemo oprezni s poopćavajućim iskazima. K tome i jedna posebnost: jugoslavenski sistem »socijalističke tržišne privrede« s jasnim aspektima samoupravljanja zauzima među nacionalnim privredama socijalističkih država sličnu rubnu i posebnu poziciju kao Austrija sa svojim specifičnim sistemom »socijalne tržišne privrede« među zapadnim industrijskim zemljama. Sistemom socijalnoga partnerstva u suradnji s vladom, koji nije utemeljen u Ustavu iskazuje Austrija jake crte »usmjeravane« (ili bolje: pregovaračke) privrede. »Policy-mix« je omiljena krilatica u Austriji. Zaista je udio nacionalnih privatnih poduzetnika, osobito u području industrije, relativno malen i iznosi oko 22%, a državnih 40%, dok oko 30% otpada na poduzeća koja su djelomično ili potpuno vlasništvo inozemnih investitora. Ne potcjenjujući stvarno postojeće znatne razlike među dvama društvenim i privrednim sistemima, radi se ovdje ipak o aspektu konvergencije, tj. zrcalnoj sličnosti, koji potiče na dublju analizu razvoja dvaju sistema.

3. Niz indikatora ukazuje na činjenicu da Jugoslavija nije mala država, premda je — ako se kao izvor uzme u obzir nekoliko publikacija — tako interpretira niz jugoslavenskih autora. Po broju stanovništva, teritorijalnoj veličini i visini svoga apsolutnoga društvenog bruto-proizvoda Jugoslavija je prije industrijski slabo razvijena zemlja ali srednje veličine. U referatima naših jugoslavenskih kolega prigovoreno je toj »srednjoj poziciji« Jugoslavije. Prema industrijskoj i tehnološkoj razini ona je veća, ali privredno prije »slaba« zemlja, povrh toga, s karakterističnom heterogenom privrednom strukturom.

4. Austrija zauzima na sličan način, ali na višoj industrijskoj razvojnoj razini također takvu »srednju poziciju«, koja se očrtava prije svega u njezinoj vanjskotrgovinskoj strukturi. Za Austriju je karakteristično da je i po svojoj regionalnoj ali i po robnoj koncentraciji tako reći »specijalizirana« za izvoz polugotovih proizvoda, da je do sada u prošlosti išla tehnološkim putem prije svega imitacije i da je, pored Belgije, zapadnoevropska država najviše povezana sa stranim kapitalom. Unatoč znatnim širenjima državnih stimulacija neće se ni srednjoročno ni dugoročno ništa bitno izmijeniti u ovoj karakterističnoj strukturi austrijske privrede. Što se tiče austrijskih filijala transnacionalnih koncerna, njihovo je ponašanje bilo do sada relativno umjereno, njihov je udio u sedamdesetim godinama lagano porastao. I austrijska pozicija primaoca i

Tabela 1.

STRUKTURNI PODACI O JUGOSLAVIJI

	1953.	1961.	1971.	1981.
Veličina u km ²	255.804			
Ukupno stanovništvo u mil.	17,0	19,6	20,6	22,5
Od toga udio u %:				
— poljoprivreda	60,9	49,6	38,2	19,9
— gradsko stanovništvo	21,7	28,3	38,6	46,3
Zaposleni u javnim službama u % aktivnog stanovništva	23,7	38,0	44,4	59,2
Društveni proizvod ¹ — BIP (u mil. din. prema cijenama iz 1972)	69.235	125.086	234.540	386.371
Od toga udio u %:				
— poljoprivreda	36,1	25,8	17,5	13,4
— rudarstvo i industrija	20,5	28,4	34,1	40,3

¹ Jugoslavenski društveni proizvod odgovara otprilike 90% BIP-a (bruto-proizvoda u zemlji).

Izvor: Gey/Kosta Quaisser (izd.), 1985. str. 177, i OECD.

davaoca međunarodnih kredita ukazuje na sličnu posredničku poziciju Austrije (odnosno funkciju okretnice između Istoka i Zapada). Javni inozemni krediti uzimaju se prvenstveno u Švicarskoj i SR Njemačkoj, a daju najviše Poljskoj, DRNJ, Mađarskoj, Jugoslaviji, Cehoslovačkoj i zemljama u razvoju. Slične srednje pozicije mogle bi se navesti i za druga društveno-ekonomska područja.

Tabela 2.

STRUKTURNI PODACI O AUSTRIJI

	1951.	1961.	1971.	1981.
Veličina u km ²	83.855			
Ukupno stanovništvo u mil.	6,932	7,074	7,456	7,555
Od toga udio u %:				
— poljoprivreda	63,5	65,1	65,3	64,9
— gradsko stanovništvo	36,5	34,9	34,7	35,1
Zaposleni u javnim službama u % aktivnog stanov.	bez pod.	bez pod.	11,6	14,2
Društveni proizvod — BIP (u mil. šil. prema cijenama iz 1976)	253.509 ¹ (1954)	388.517 ¹	600.686	881.779
Od toga udio u %:				
— poljoprivreda	13,7	10,6	5,1	4,6
— rudarstvo i industrija ²	21,8	24,7	22,5	22,6

¹ Podaci iz godina 1954. i 1961. mogu se samo vrlo uvjetno uspoređivati s onima iz 1971. i 1981. godine.

² bez građevinarstva

Izvor: Statistički središnji ured 1983.

Sada bih pokušao, polazeći od razvoja međunarodnoga sistema kao bitnoga okvirnog uvjeta nacionalnoga razvoja, osvijetliti probleme internacionalizacije Jugoslavije i Austrije.

2. Proces internacionalizacije u razdoblju nakon drugog svjetskog rata

Proces internacionalizacije počeo je relativno ubrzo nakon završetka drugoga svjetskog rata i može se shvatiti kao reakcija na katastrofalne tokove recesijskoga, deflacijskoga razvoja svjetske privrede dvadesetih i tridesetih godina, koji su znatno pridonijeli izazivanju toga rata, pripremajući plodno tlo za razvoj fašističkoga društva u cijeloj Evropi, osobito u Njemačkoj, Italiji i u Španjolskoj. Pregovori u Bretton Woodsu i institucije osnovane kao rezultat tih pregovora, Marshallov plan i formiranje velikih privrednih integracijskih prostora, omogućili su visok porast stopa svjetske trgovine i industrijske proizvodnje (prvenstveno u zapadnim i istočnim industrijskim državama). U privrednoj polaznoj poziciji jako pogodenoj posljedicama razornoga rata bili su, međutim, već začeti bitni činitelji predstojećega privrednog buma u industrijskim zemljama:

Ekonomski činitelji:

- barem još djelomice održana industrijska infrastruktura i postojeći planovi za izgradnju;
- dovoljno poznavanje primjene novih tehnoloških proizvoda i postupaka;
- ekstremno velika potražnja za dugotrajnim dobrima, npr. za stanovima, osobnim kolima, zbog potisnutoga zadovoljavanja potreba kao posljedice drugoga svjetskog rata, i još intenzivnija potražnja za potrošnim dobrima, npr. za prehrambenim proizvodima, i time potpuno iskorišteni industrijski i poljoprivredni kapaciteti;
- dovoljan kapital djelomice iz sredstava Marshallova plana a djelomice na osnovi iznudenoga povišenja štedne stope (usp. o tome takozvane ugovore o najamninama i cijenama iz godine 1948—1952) i tome slično.

Društveno-kulturni činitelji:

- kvalificirana i motivirana radna snaga; početkom šezdesetih godina pojavljuju se u industrijskim zapadnim državama tendencije oskudice u radnoj snazi;
- slična kulturna pozadina i vrijednosne predodžbe kao u privredno dominantnoj »zemlji-modelu« SAD¹. Privredno istaknuta pozicija Sjedinjenih Američkih Država od šezdesetih je godina stalno slabila ali je i sada s oko 18⁰/₀ udjela u cjelokupnoj svjetskoj proizvodnji (1982. god.) vrlo značajna (usp. tabelu 3).

1 I danas Sjedinjene Države i njihov privredni razvoj imaju obilježje modela i vodstva. Međutim, za razliku od prvoga razdoblja nakon drugoga svjetskog rata, i američki je model dospio u krizu (nizak privredni rast, budžetni deficit i zaduženost u inozemstvu), pa je jako smanjeno zaostajanje barem ostalih zapadnih industrijskih zemalja za Sjedinjenim Državama, tako da je imitiranje povezano sa sve većim rizicima.

Tabela 3.

REGIONALNA STRUKTURA I DUGOROČNI RAZVOJ SVJETSKJE PRIVREDE
(U MEDUNARODNIM DOLARIMA, PREMA CIJENAMA IZ 1975. GODINE)

Realni bruto-proizvod u zemlji (neto-materijalni proizvod)					
	1964.	1964/1973.	1973.	1973/1982.	1982.
	udio u %	prosječna godišnja promjena u %	udio u %	prosječna godišnja promjena u %	udio u %
Tržišne privrede:					
Industrijske zemlje	55,1	+4,8	50,7	+2,1	45,3
SAD	24,2	+3,9	20,6	+1,8	18,0
Japan	5,3	+9,3	7,2	+3,8	7,4
SRNJ	5,6	+4,2	4,9	+1,7	4,3
Francuska	4,1	+5,4	4,0	+2,4	3,7
Velika Britanija	4,4	+3,0	3,5	+0,8	2,8
Italija	3,0	+5,1	2,9	+2,1	2,6
OPEC	4,5	+7,5	5,3	+1,7	4,6
NODC	18,8	+6,0	19,3	+4,5	21,3
Planske privrede:					
SEV	13,7	+7,0	15,3	+4,1	16,2
Kina	7,8	+8,1	9,5	+6,6	12,6
Svijet	100,0	+5,7	100,0	+3,4	100,0

Izvor: WIFO (Wirtschaftliche Forschungsgesellschaft), Osterreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, Monatsberichte 9/1985.

— Proces rasta svjetske privrede iskazuje slijedeći obrazac: što je niža razina razvoja, to je veća dinamika rasta. Tako su SAD imale laganiji rast od većine ostalih industrijskih država, ali i od većine zemalja u razvoju (usp. tabele 3 i 4).

Tabela 4.

UDIO ZNAČAJNIH INDUSTRIJSKIH ZEMALJA U SVJETSKOM IZVOZU

	1958.	1963.	1970.	1975.	1978.	1980.	1984.
SAD	16,4	14,9	13,6	12,2	11,0	11,1	11,1
EZ (9)	31,5	33,5	35,7	33,9	35,1	33,1	29,6
— SRNJ	8,5	9,5	10,9	10,3	10,9	9,7	8,7
Japan	2,7	3,5	6,2	6,4	7,5	6,5	8,7

Izvor: FAY i dr., 1980, str. 70; UN-Yearbook of International Trade Statistics, različita godišta.

To znači da je prednost Sjedinjenih Država u životnom standardu, proizvodnji, načinu života (way of life) u razdoblju neposredno nakon drugoga svjetskog rata bila dovoljna da relativno lako omogući bezopasnu imitaciju državama teže pogođenim posljedicama rata. To također znači da je rizik za budućnost, koji se uvijek javlja pri traženju novih načina života i proizvodnje,

bio u to vrijeme relativno malen za imitatorske države. Jedna od najpresudnijih ekonomskih spoznaja, naime, da je budućnost uvijek neizvjesna i da se zato mora oblikovati, mogla je nastajati relativno bez rizika u onim državama koje su imitirale razvojni model Sjedinjenih Država.

— Visoka motiviranost za učinak i osobno zalaganje u vremenu neposredno nakon završetka rata, a u mnogim slučajevima kompenzacija i potiskivanje ratnih i predratnih događaja i višeslojne psihičke traume omogućili su upravo u tim državama posebnu socijalnu konfiguraciju — mnogo slavljeno »privredno čudo«. Uspješke su bile upravo one države koje su bile odgovorne za izbijanje drugoga svjetskog rata.

Većina tih činitelja ne postoji više u sadašnjoj fazi razvoja svjetske privrede.

Taj je razvoj bio, međutim, osiguran relativno bez većih smetnji u vremenu nakon drugoga svjetskog rata, ali ne za same SAD, privredno dominantnu zemlju, koja se već početkom šezdesetih godina morala boriti s privrednim konjunkturnim poteškoćama, a još manje za većinu zemalja u razvoju. Stope rasta svjetske trgovine bile su veće od stopa rasta prosječnih nacionalnih bruto-društvenih proizvoda zemalja OECD i socijalističkih zemalja. Još 1964. i 1973. godine rasla je svjetska trgovina prosječno 9,8% godišnje, i time brže nego cjelokupna svjetska proizvodnja s 5,7% godišnje. To znači znatan porast međunarodnoga privrednog prometa. To razdoblje relativno stalne ekspanzije trajalo je otprilike do kraja šezdesetih, odnosno do početka sedamdesetih godina. Ali prije nego što su zemlje OPEC-a 1973. godine (šest arapskih država Zlatnoga zaljeva deset dana po izbijanju Yom Kippur rata) povisile cijenu sirove nafte po barelu s 2,70 na 5,18 US-dolara i opet nekoliko tjedana kasnije (u prosincu 1973) na 11,65 \$, već su se prepoznavali — to se može danas retrospektivno vrlo dobro dokazati — jasni znaci predstojeće stagnacije u značajnim zemljama svjetske trgovine (usp. tabele 5, 6 i 7).

Tabela 5.

STOPE NEZAPOSLENOSTI U IZABRANIM OECD ZEMLJAMA

	1970.	1973.	1974.	1975.	1980.	1983.	1984.
SAD	4,8	4,8	5,5	8,3	7,6	10,3	7,5
Japan	1,1	1,3	1,4	1,9	2,0	2,7	2,7
SRNJ	0,7	0,8	2,6	4,7	3,9	9,2	9,1
Austrija	2,4	2,1	1,4	2,0	1,9	4,5	4,5
Švicarska ¹	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2	0,8	1,1
OECD ukupno	3,3	3,4	3,9	5,4	6,1	9,5	8,3
Jugoslavija	7,2	8,0	10,0	11,4	13,6		

¹ Österreichische Nationalbank (Austrijska nacionalna banka) 1983; Gey i dr. (izd.), 1985, str. 206.

Izvor: OECD, Economic Outlook, srpanj 1983. i ožujak 1985, Österreichische Nationalbank (Austrijska nacionalna banka) 1986.

Tabela 6.

INFLACIJSKA STOPA U IZABRANIM ZEMLJAMA OECD
(u odnosu na prethodnu godinu, u postocima)

	1960—69.	1970.	1973.	1974.	1975.	1970—79.	1980.	1983.	1984.
SAD	2,3	5,9	6,2	11,0	9,1	7,1	13,5	3,2	4,3
Japan	5,4	7,7	11,7	24,5	11,8	9,1	8,0	1,8	2,3
SRNJ	2,5	3,4	6,9	7,0	6,0	4,9	5,5	3,3	2,4
Austrija	3,3	4,4	7,6	9,5	8,4	6,1	6,4	3,3	5,6
Svicarska	3,1	3,6	8,7	9,8	6,7	5,0	4,0	2,9	2,9
OECD ukupno	2,9	5,7	8,0	13,6	11,4	8,5	12,8	5,4	4,9
Jugoslavija	10,5	godišnje $\bar{\varnothing}$ 21 (71—75)				17,0	37,1	41,3	53,8

Izvor: OECD, Economic Outlook, srpanj 1983. i ožujak 1985, Osterreichische Nationalbank (Austrijska nacionalna banka) 1986.

Tabela 7.

RASPODJELA PREMA UDJELU U GODIŠNJEM PORASTU
DIREKTNIH MEĐUNARODNIH INVESTICIJA PO ZEMLJAMA
INVESTITORIMA (U POSTOCIMA)

Zemlja—investitor	1961—1967.	1968—1973.	1974—1979.
Kanada	2,3	4,5	6,2
SAD	61,1	45,8	29,3
Japan	2,4	6,7	13,0
Australija	0,7	1,4	1,6 ¹
Belgija	0,3 ²	1,4	2,5
Francuska	6,9	5,2	7,8
SRNJ	7,2	12,5	17,0
Italija	3,6	3,3	2,0
Nizozemska	4,4	6,8	9,6 ³
Švedska	2,0	2,4	3,7 ⁴
Ujedinjeno Kraljevstvo	8,7	9,1	9,2
Španjolska	0	0,3	0,6
Norveška	0	0,3	0,9

1 od 1974. do 1976.

2 od 1965.

3 od 1974. do 1978.

4 od 1974. do 1977.

Izvor: »International Investment and Multinational Enterprises«, OECD 1981.

Povećanje troškova energije bilo je još dodatni impuls za ubrzavanje i produbljanje kriznih razvoja u većini industrijskih zemalja Zapada, kasnije Istoka i zemalja u razvoju.

Ali najkasnije početkom sedamdesetih godina internacionalizacija je ušla u novi stadij. Od tada je ne samo trgovina isprepletana u cijelome svijetu već se i proizvodnja odvijala sve više u svjetskim razmjerima.

Prosječna godišnja stopa rasta međunarodnih direktnih investicija za 13 OECD zemalja iznosila je od 1974. do 1979. godine 11,9% i time neznatno niže od one šezdesetih godina (12,6% prosječno godišnje). Konjunktorni pad 1974/75. i pesimistička predviđanja rasta industrijskih zemalja, kao i veliki višak slobodnih novčanih sredstava nad kratkoročnim pozajmicama na svjetskim finansijskim tržištima doveli su prvenstveno do porasta direktnih investicija industrijskih zemalja u zemlje u razvoju.

Od 1979. opet su se smanjila ulaganja u zemlje u razvoju: zbog sve veće zaduženosti mnogih od tih zemalja vrlo je brzo pala njihova atraktivnost kao područja investiranja. Dok je iznos međunarodnih direktnih investicija multinacionalnih koncerna sa sjedištem u SAD još uvijek apsolutno najviši, jako je pao njihov udio u porastu tih investicija u svijetu. Nasuprot tome, porastao je udio Japana, SRNJ i drugih država.

Tabela 8.

PRIVREDNI RAST U IZABRANIM OECD ZEMLJAMA
(realan BNP/BSP)

	1960—69.	1970.	1973.	1974.	1975.	1970—79.	1980.	1983.	1984.
SAD	4,1	-0,1	5,4	-1,6	-1,0	2,7	-0,3	3,7	6,6
Japan	11,0	10,9	9,8	-1,1	1,4	6,1	4,9	3,4	5,8
SRNJ	5,0	5,9	5,1	0,7	-1,8	2,7	1,9	1,3	2,6
Austrija	4,7	7,1	5,3	4,3	-1,5	4,1	3,2	2,0	2,0
Švicarska	4,4	5,6	3,2	1,5	-7,3	1,2	4,6	-0,5	2,4
OECD ukupno	4,9	3,0	6,0	0,1	-0,7	3,4	1,2	2,5	4,7
Jugoslavija	8,3	5,6	5,0	8,5	3,7	7,9	2,3	-1,5	2,0

I z v o r : OECD, Economic Outlook, prosinac 1979, srpanj 1983. i ožujak 1985; Schneider 1985; Austrijska nacionalna banka 1986.

Tabela 9.

RAZVOJ SVJETSKE TRGOVINE PREMA GRUPAMA ZEMALJA (REALNO)

	Industrijske zemlje	OPEC	NODC	Planske privrede	Svijet
Industrijske zemlje	Prosječna godišnja promjena u %				
1964—1973.	+9,5	+9,8	+6,6	+10,0	+9,1
1973—1982.	+3,3	-8,5	+4,8	+7,4	+3,0
OPEC					
1964—1973.	+9,6	+5,2	+14,0	+9,2	+10,0
1973—1982.	+14,5	+16,5	+17,8	+15,5	+15,0
NODC					
1964—1973.	+7,6	+7,9	+5,6	+7,9	+7,3
1973—1982.	+4,9	-3,8	+8,3	+6,2	+5,1
Planske privrede					
1964—1973.	+11,6	+18,5	+6,0	+8,1	+9,1
1973—1982.	+4,1	-4,6	+9,3	+0,2	+2,5
Svijet					
1964—1973.	+9,3	+9,6	+6,6	+8,6	+8,9
1973—1982.	+4,2	-7,0	+6,5	+4,0	+4,0

I z v o r : WIFO-Monatsberichte 9/1985.

Tabela 10.

RAZVOJ SVJETSKE TRGOVINE 1979—1984.

	1975.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.
Svjetska trgovina (mrd. \$) ¹	800	1.526	1.870	1.970	1.840	1.770	1.912
usporedba s prethodnom godinom u % vrijednost	3	26	23	-1	-6	-3	+8
razina cijena ²	8	18	22	-1	-4	-5	-1
volumen	-4	6	1	0	-2	+2	+9
OECD-trgovina							
usporedba s prethodnom godinom u % realni izvoz	—	6	4	+2	-1,5	+2,5	+8,5
izvozne cijene ²	—	15,5	13	1	8	—	—
realni uvoz	—	19	23	3	7	—	—
uvozne cijene ²							
Salda trgovačke bilance u mrd. \$							
OECD-zemalja	+5,5	-42	-76	-26	-20	-16	-49
OPEC-zemalja	+49,4	114	169	+126	+63	+52	+62
zemalja u razvoju bez nafte	-38,5	-32	-46	-67	-48	-24	-12
zemalja s državnom trgovinom	—	—	—	+4	+16	+14	+14
Salda efektivne bilance u mrd. \$							
OECD zemalja	+0,2	-35	-76	-28	-28	-26	-70
OPEC zemalja	+27,1	66	120	+59	-15	-11	+2
zemalja u razvoju bez nafte	-37,5	-39	-54	-81	-64	-38	-31
zemalja s državnom trgovinom	—	—	—	-21	+12	+10	+10

1 Prosjek izvoza/uvoza, bez trgovine među zemljama s državnom trgovinom

2 Prosječne vrijednosti na bazi dolara

Izvor: OECD 1981, WIFO 1979. i 1984.

— Svjetska trgovina je stagnirala; porast je iznosio od 1964. do 1973. prosječno godišnje 8,9%; sedamdesetih je godina taj postotak pao za više od polovice, a od 1980. godine taj je postotak bio pozitivan samo 1980. i 1984. (usp. tabele 9 i 10).

— Platne bilance industrijskih država privremeno su se — u korist zemalja OPEC-a — znatno pogoršale. »Recycling dolara«, koji je nakon toga počeo, povećao je u prvome redu opseg evropskoga dolarskog tržišta i donio je sedamdesetih godina sve veći višak slobodnih novčanih sredstava nad kratkoročnim pozajmicama, koji je prisilio na pojačanu potražnju za produktivnim ulaganjima viška kapitala u drugom i trećem svijetu. Ekonomski i psihološki pritisak, koji je nastajao od toga viška slobodnih sredstava na tržištima evropskoga dolara i koji je vodio u brzoplete i neplanirane investicije prvenstveno u zemlje trećega svijeta, bio je sigurno jedan od glavnih uzroka eksponencijalnoga porasta zaduženosti trećega svijeta, koja je krajem 1985. godine iznosila oko 1.000 milijardi američkih dolara. Kao karakterističan primjer može se ovdje svakako navesti Jugoslavija koja je sedamdesetih godina imala razvoj sličan mnogim zemljama u razvoju.

— Broj nezaposlenih u zemljama OECD-a narastao je do 1983. godine na preko 30 milijuna, što znači prosječnu nezaposlenost od gotovo 10% u tim zemljama. Ali visoka se nezaposlenost iskazala u većini industrijskih zemalja ne

samo kao konjunkturoom uvjetovana nego više kao strukturalna, tj. primila je obilježje stabilizirane nezaposlenosti nepoznate nakon drugoga svjetskog rata. To znači da se i uz stope rasta bruto nacionalnih proizvoda uobičajenih još pedesetih i šezdesetih godina (ali koje se sada ne mogu očekivati) teško može nadati osjetnome smanjenju. Takva će se situacija zadržati do u devedesete godine, u kojima će se relativno manje mladih uključiti u radni proces nego u osamdesetim godinama. Ovo važi, naravno, uz pretpostavku da će se sadašnji tehnološki i privredni razvoj nastaviti bez bitnih promjena. Isto se tako društvene opasnosti i posljedice za one dijelove stanovništva (prije svega za omladinu) koji su osobito pogođeni tim razvojem mogu opisati natuknicom »cijepanje društva«, odnosno opasnostima nastajućega »dvotrećinskog društva«.² Kapaciteti većine industrijskih grana još su uvijek nedovoljno iskorišteni, premda je potražnja u mnogim granama u svijetu porasla. Međutim, posljedice za stope nezaposlenosti su neznatne.

— Različite grane prije ključne industrije zahvatile su duboke strukturalne krize. To se odnosi osobito na industriju čelika, brodogradnju, tekstilnu i građevinsku industriju.

Tabela 11.

TRGOVAČKE I EFEKTIVNE BILANCE IZABRANIH DRŽAVA I GRUPA DRŽAVA
(U MILIJARDAMA AMERIČKIH DOLARA)

	Trgovačka bilanca			Efektivna bilanca		
	1984.	1985.	1986. ¹	1984.	1985.	1986. ¹
SAD	-108,3	-134,5	-150,0	-101,5	-134,0	-155,0
Japan	+44,3	+55,5	+68,0	+35,0	+48,5	+58,0
SRNJ	+23,3	+32,0	+44,5	+6,3	+15,0	+22,5
Velike industrijske zemlje (7)	-39,8	-50,0	-39,0	-60,8	-72,0	-73,5
Švedska	+4,8	+4,0	+5,5	+0,2	-2,0	-1,0
Švicarska	-2,3	-2,0	-2,0	+3,8	+4,0	+5,0
Austrija	-3,8	-3,1	-3,8	-0,2	-0,1	-0,3
Male ind. zemlje (17)	-2,8	-0,1	+1,7	-2,6	-1,6	+2,7
OECD ukupno	-42,6	-50,1	-37,3	-63,4	-73,6	-70,8
OECD-Evropa	+5,7	+13,4	+27,7	+10,8	+18,4	+32,2
EZ	+9,3	+17,0	+32,0	+3,8	+13,0	+25,5
EFTA	+3,3	+3,9	+3,7	+6,4	+4,4	+4,7
Jugoslavija	-1,7(-1,2)	-1,5(-1,7)	—	+0,5(+0,9)	+0,8(+0,3)	+0,9(+0,8)
SEV	+16(+6,4)	+6(+1,3)	+6(+6)	+11(+0,5)	+2(+0,5)	+3(—)
Zemlje u razvoju	+1	-4	-8	-20	-29	-36
— OPEC	+51	+48	+50	-20	-15	-11

1 prognoza

2 Brojevi u zagradama označavaju vrijednosti salda u konvertibilnim valutama.

Izvor: WIFO 5 i 12/1985; Weiner Institut für internationale Wirtschaftsvergleiche 1986.

— Granične produktivnosti izdataka za istraživanje i razvoj izgleda da se dugoročno smanjuju. Projekti koji se mogu provesti samo financijskim nacionalnim i međunarodnim »aktima snage« i koji su po tehnologiji i kapitalu krajnje intenzivni, kao SDI (koji ima i nevojnu komponentu) ili EUREKA ili slični projekti SEV-a, kao da to potvrđuju neovisno o ekonomskim sistemima.

Unatoč tim skupnim istraživačkim i razvojnim naporima diskutabilno je da li će doista široko područje primjene mikroelektronike, optičke memorijske i laserske tehnike, biokemije i mnogih drugih područja »visoke tehnike« imati ulogu sličnu ključnim industrijama prošlosti. Nužan razvoj dalekosežnih željezničkih mreža u 19. stoljeću, snažan razvoj u izgradnji automobila i građevinska industrija vrlo su efektivno osvojili takvu ključnu poziciju u nedavnoj prošlosti našega stoljeća. Ostaje, dakako, pitanje da li tu ulogu mogu preuzeti nove »bazične inovacije« ili da li će morati doći do dalekosežnih promjena u strategijama privredne politike. U tome sklopu ne smije se zaboraviti da se širokoj upotrebi mikroelektronike mora priznati ne samo efekat uštede kapitala nego i uštede rada.

Rezimirajući može se utvrditi da je nada u oživljavanje svjetske konjunkturu i dalje nesigurna i da Sjedinjene Države, a u manjoj mjeri Japan i SRNJ, jedva mogu imati uspjeha kao »lokomotive« svjetske konjunkturu. Ni znatan deficit u trgovačkoj bilanci Sjedinjenih Država nije donio inhibiciju rasta povećanim izvozima drugih industrijskih država već — horribile factu — izvanredno visoke međunarodne kamate. Posljedice tih ekstremno visokih kamata na svjetskome tržištu za zaduženost trećega svijeta u posljednje su vrijeme uvjerljivo predočene. Međunarodni konjunktorni razvoj obećava, ukupno uzevši, vrlo malo.

Tabela 12.

STANJE I PROGNOZA MEĐUNARODNOGA RAZVOJA KONJUNKTURE

	1983.	1984.	1985.	1986.
	Promjena prema prethodnoj godini u %			
BIP (bruto proizvod u zemlji) (realan)				
SAD	+3,4	+6,7	+2,1	+3,0
Japan	+3,2	+5,1	+4,6	+3,5
SRNJ	+1,5	+2,7	+2,5	+3,5
OECD-Evropa	+1,5	+2,4	+2,3	+2,8
OECD ukupno	+2,6	+4,7	+2,7	+3,3
Svjetska trgovina (realno)	+2,8	+8,8	+3,3	+3,5
Svjetske sirovinne cijene				
HWWA* — indeks na bazi \$ ukupno	-8,5	-2,0	-3,8	-5,0
Ukupno bez energetskih sirovina	+4,4	+1,9	-10,0	+3,0
Cijena nafte				
Prosječna uvozna cijena				
OECD \$ po barelu	29,3	28,2	26,6	16,0
Devizni tečaj šiling/\$	17,96	20,01	20,69	15,50

Izvor: WIFO-Monatsberichte 4/1986.

* Hamburger Weltwirtschaftsarchiv

Bitan rezultat procesa internacionalizacije sedamdesetih godina bio je jaka obostrana ovisnost nacionalnih privreda i nacionalnih država, djelomična sinhronizacija konjunkturnih tokova u vodećim privrednim područjima i sve manja prilika da se napusti redosljed međunarodne podjele rada.

Ta dijagnoza predočava nesiguran položaj manjih i srednjih, prije svega industrijski slabijih zemalja (kao npr. Austrija, ali i skandinavske države); on je donio dalekosežne negativne promjene za razvoj zemalja u razvoju.

4. Teorijski i empirijski rezultati istraživanja malih država

Polazeći od kriznoga razvoja svjetske privrede, istraživanje je malih zemalja našlo novo i plodno polje aktivnosti kojim se ne bave — što je zanimljivo — samo istraživači iz tipičnih malih zemalja, nego su i u Sjedinjenim Državama, SR Njemačkoj, Francuskoj i drugim zemljama nastali radovi o razvoju manjih država u fazi svjetske privredne krize. A radilo se i o zainteresiranosti autora iz većih zemalja za skupljanjem iskustava za razvoj u vlastitim zemljama, pri čemu su glavnu pažnju posvećivali unutarpolitičkim strukturama i vanjskopolitičkom ponašanju tih malih nacija.

»Velike industrijske zemlje počinju upoznavati rastuću ekonomsku otvorenost i ranjivost, iskustvo koje je za njih novo, ali zato dobro poznato njihovim malim susjedama u toku moderne povijesti. Ta ekonomska otvorenost i ranjivost bila je osnova sporazumâ o udruživanju malih evropskih zemalja, koji su manje uobičajeni među velikim zemljama. Na taj su način male zemlje stvorile neku vrstu modela po kojima se može prosuđivati razvoj u velikim zemljama« (Katzenstein 1984, str. 9).

Istraživački interes najvažnijih radova o malim zemljama polazio je većinom od sljedećih aspekata:

— Mogu li male zemlje sa sve većom ekonomskom ovisnošću i sve većim kriznim pojavama u svjetskoj privredi izbjeći političke ovisnosti?

— Može li se konstatirati tipično vanjskopolitičko ponašanje malih zemalja?

— Koje se reakcije unutarpolitičkoga sistema, političke unutarnje strukture malih zemalja mogu utvrditi na takve promjene međunarodnoga sistema? Mogu li one riješiti dilemu kako da se garantira privredni razvoj i socijalno blagostanje a ipak osigura politička nezavisnost?

Ta je pitanja očito u velikoj mjeri potakla i diskusija o razvojnoj politici, odnosno recepciji u industrijskim državama, gdje je u istraživanju malih država prvenstveno prihvaćena teorija »dependencia«, postavljena u Latinskoj Americi, kao i teorije o sve većoj »periferizaciji malih država« u evropskoj ekonomiji.

Rezultat empiričkih analiza za male zemlje je cjelokupno iznenadujuće povoljan, i Austrija se upravo nudi kao signifikantan primjer pozitivnog razvoja jedne male države.

Većina malih zemalja bolje se prilagodila izmijenjenim okvirnim uvjetima svjetske privrede nego neke veće zemlje. Ovo važi uz posve jasnu ogradu: rezultati se odnose isključivo na evropske industrijalizirane male zemlje.

Unatoč privrednoj ovisnosti — male su zemlje u većini slučajeva »primaoci razvoja« i moraju se prilagođavati globalnim promjenama — te su zem-

Ije ostale ne samo privredno neovisne nego su postigle i vrlo pozitivne privredne rezultate, premda u biti u vrlo različitim historijskim, ekonomskim, geopolitičkim i socijalnim uvjetima, kao što se to pokazalo, i zato uz jedva slično vanjskopolitičko ponašanje tih država. Signifikantne sličnosti sastoje se u tome da male zemlje posjeduju visok stupanj integracije u međunarodni privredni sistem, da u vanjskoj trgovini osiguravaju konkurentnost prije korištenjem mogućih niša i kvalitetom svojih izvoznih proizvoda, a ne mogu se osloniti na velike i zato po cijenama povoljne izvozne opsege kao veće države.

Time je varijantnost mogućih vanjskopolitičkih reagiranja, djelomice zbog strukturnih datosti, djelomice zbog sociopolitičkih odnosa moći unutar ovih zemalja vrlo različita. U usporedbi s drugim zemljama, te se može vrlo jasno pokazati na primjeru Švicarske, koja — unatoč svojoj maloj teritoriji, neznatnim sirovinama i malobrojnome pučanstvu — ima vrlo jaku i međunarodno aktivnu industrijsku strukturu. Spomenimo i primjer Norveške, koja je svojim off-shore nalazima nafte doživjela važne egzogene — i sada drastično smanjene — poticaje za rast; ili Austrije, koja je djelomično zbog povoljnih cijena na tržištima sirovina drva i čelika 1974/75. — i svakako za drugu polovinu sedamdesetih godina — mudrom anticikličkom privrednom politikom relativno bez šteta svladala prvu i tešku fazu globalne recesije. Ovi primjeri donekle pokazuju raspon te varijantnosti.

Unutrašnje političke strukture malih država imaju već jasnije strukturne sličnosti kod većine malih evropskih država. One raspolažu redovito fleksibilnim sistemom suradnje privredno presudnih društvenih grupa moći koji dobro funkcionira: on se zasniva na tijesnoj suradnji predstavničkih organa zaposlenih, poslodavaca i države i označen je pojmom korporativne (ili neokorporativne) sistemske strukture.

Njzino je obilježje da je relativno neformalno i stoga većinom brzo sposobna reagirati na vanjske promjene, kao npr. na krize, i da se temelji na načelu »kompenzacijskoga poravnjanja«. To znači da je poduzetnicima bila zajamčena primjerena profitna stopa, zaposlenima u velikoj mjeri visoka razina zaposlenosti (tako je sedamdesetih godina Austrija imala gotovo punu zaposlenost) uz realni godišnji porast najamnina. To važi dok se može postizati raspodjeljivi privredni višak vrijednosti, a ako nije više osiguran (vidi porast stope nezaposlenosti i u Austriji kao i lagani pad realnih najamnina), tada više ne postoji nužno ni poslovna osnovica »interesnoga poravnjanja« socijalnih partnera.

Ovdje napominjemo za naše jugoslavenske prijatelje da sistem socijalnog partnerstva nije ni ustavno ni zakonski normiran, već da funkcionira u prostoru »slobodnome od zakona«, ali da čini bitan dio austrijskoga »realnog ustrojstva«. Njegovo je načelo dogovaranje o politički konfliktnim interesima (dakle, prvenstveno o sukobima materijalne raspodjele, o radnim odnosima, mjerama socijalne politike itd.). Taj je oblik suradnje, osobito u prošlosti, donio mnoge prednosti, ali ima, pored znatnoga političkog isključivanja javnosti, i male mogućnosti participacije društvene baze zbog delegiranja pregovaračke moći funkcionarima-predstavnicima zaposlenih i poslodavaca, i nedostatak da se nova priznata konfliktna područja što ih socijalni partneri konsenzusom još ne priznaju zasada isključuju iz političkoga procesa, pa je onda i angažiranje državnih organa redovito samo ograničeno. Dva takva područja su pitanje ljudske okoline u širem smislu, koje se vrlo brzo pogoršava i koje su gotovo

isključivo unijeli u javnu diskusiju »novi socijalni pokreti«, i goruća pitanja multilateralne i nacionalne razvojne politike. Tek polagano nastaje ovdje preorijentiranje, u oba je područja jasno da je javna svijest — a ispitivanja javnoga mišljenja podržavaju ovu tezu — već razvijenija nego u području socijalnih partnera i države.

Unatoč tim ograničenjima, Austrija se, mjereći tradicionalnim ekonomskim indikatorima (rast bruttonacionalnoga proizvoda, vanjska stabilnost valute, inflacija, nezaposlenost), do sada uspjela vrlo dobro održati naspram kriznih pojava svjetske privrede. U podacima »magičnoga četverokuta« ona se nalazi u gornjoj trećini zemalja OECD-a i — unatoč laganome povećanju zaduženosti u inozemstvu — još uvijek važi kao izvrstan dužnik u svjetskim razmjerima, a zadržala je isti odnos šilinga na vanjskome tržištu prema njemačkoj marki.

Tabela 13.

AUSTRIJSKI PRIVREDNI PODACI

	1970.	1973.	1975.	1980.	1982.	1984.	1985.
Stopa nezaposlenosti	2,4	2,1	2,0	1,9	3,7	4,5	4,8
Stopa inflacije	4,4	7,6	8,4	6,4	5,4	5,6	3,2
Privredni rast (realan)	7,1	5,3	-1,5	3,2	-0,1	2,0	3,0
Zaduženost u inozemstvu državnoga sektora u % BIP (bruto-proizvoda u zemlji)	3,7	1,7	4,9	7,5	9,6	9,9	9,3

Izvor: Statistisches Handbuch für die Republik Österreich, Beč 1984.

Ovi brojevi izgledaju vrlo pozitivno u usporedbi s odgovarajućim jugoslavenskim. Privredni podaci za Jugoslaviju od 1982. do 1985. godine s porastom socijalnog proizvoda od cca 2%, inflacijskom stopom od 60—70%, nezaposlenošću od oko 15% i stalnom devalvacijom jugoslavenskoga dinara (koja ne predstavlja nikakvu stvarnu terapiju, nego samo liječenje simptoma) iskazuju jugoslavensku privredu kao nestabilnu i kriznu.

Međutim, neovisno o usporedbi ovih podataka i neovisno o vladajućem privrednom sistemu, i razvoj Austrije daje povoda da se ozbiljno zamislimo. I u Austriji već više godina djeluju još samo ograničeno mjere regionalne, strukturne i izvozne politike. Uglavnom nisu uspjele mjere regionalne politike, koje smo šezdesetih i sedamdesetih godina svi još veličali, kao npr. reaktiviranje regije Aichfeld-Murboden; u području strukturne politike u teškom je položaju upravo nacionalizirana bazična industrija, i to ne samo zbog nekoliko neugodnih skandala u najnovije vrijeme, a što se tiče izvoznih očekivanja austrijske privrede — jedno ne smijemo zaboraviti: nada u izvozom izazvan rast — nada koju gaje sve zemlje u svijetu, naravno i Jugoslavija — jamči, čini mi se, vrlo ambivalentan i nipošto samo pozitivan razvoj. Posljednje srednjoročne prognoze Austrijskoga instituta za privredno istraživanje govore za slijedećih pet godina o prosječnom godišnjem rastu bruto proizvoda u zemlji od cca 2,5%. U danim privrednim uvjetima bila bi to i te kako prihvatljiva veličina, ali bi nezaposlenost rasla i iznosila cca 6—7%. Te pretpostavke važe jedino uz uvjet da se relativno povoljne stope rasta austrijske izvozne privrede posljednjih godina mogu i dalje realizirati. Ali je položaj austrijskoga izvoza takav da

izvanredno raste njegov dio koji je preko Austrijske kontrolne banke osiguran državnim garancijama od različitih rizika. Tendencija da se izvozi po gotovo svaku cijenu enormno je povećala razmjer osiguranja od rizika. Postoji niz ozbiljnih privrednih stručnjaka koji vjeruju da bi vrlo značajni dijelovi na takav način osiguranoga volumena izvoza mogli slijedećih godina postati »slučajevi osiguranja«, tj. da bi se morali isplatiti visoki osiguravajući iznosi.

Tabela 14.

IZVOZ ZAJAMČEN STIMULACIJSKIM POSTUPCIMA

	1970.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.
Zajamčeni izvoz (kumuliran) ¹	bez pod.	30,1	38,6	58,3	89,2	118,3	153,4	202,9	191,3 ²	278,1	308,9	335,4	373,8
u mrd. šil. (godiš.)	11,1	21,4	28,9	38,2	55,3	64,6	65,3	88,3	89,8	112,9	106,5	98	96
u % ukupnoga izvoza	15	21	22	29	36	40	37	32	40	45	40	—	—
u % ukupnoga izvoza uključujući ulaganja	—	—	—	28	35	38	36	32	37	42	36	35	30

1 Na osnovi Zakona o stimuliranju izvoza i Zakona o stimuliranju izvoznoga financiranja

2 Od 1980. godine izmijenjeni način obračunavanja, zato se smanjila razina korištenja.

Izvor: Savezno ministarstvo financija 1984, WIFO 7/1983.

Poslovni rizik poduzeća se tako isključuje sve do neznatnoga vlastitog osiguranja, a Austrijska kontrolna banka, koja djeluje po nalogu i kao opunomoćenik Federacije, snosi u okviru svojih financijskih mogućnosti eventualne gubitke. Štete povrh toga pokriva jamstvo Federacije. Kako se oko polovice osiguranih izvoznih poslova odnosi na države čija je platna sposobnost u najmanju ruku ugrožena, mogao bi znatan dio zajamčenih izvoznih poslova slijedećih godina postati »slučaj osiguranja«. To bi značilo za austrijsku nacionalnu privredu znatno srednjoročno i dugoročno opterećenje, jer se uspjeh »modela Austrija« u prošlosti ipak može velikim dijelom pripisati natprosječnom širenju njezina izvoza. Nastavak toga uspješnoga puta bio bi vjerojatno ozbiljno ugrožen.

Mislim da bi primjer Jugoslavije, koja je u drugoj polovici sedamdesetih godina bila prisiljena da svoje izvozne proizvode rasprodaje ispod cijena proizvodnih troškova, trebao potvrditi ovu moju tezu.

5. Nekoliko zaključaka formuliranih u tezama

● Sadašnji problemi svjetskoga tržišta (strukturne neravnoteže, asimetrije svjetske trgovine, prevelika zaduženost, problematika ljudske okoline, ograničenost fosilnih energija i sirovina itd.) daleko premašuju mogućnosti pojedinih zemalja ili (isto tako) malih grupa zemalja. Pitanje recesije svjetske privrede zahtijeva barem evropska ako ne i globalna rješenja, s podijeljenom od-

govornošću što se tiče preuzimanja troškova za rješavanje problema koje treba riješiti. Bogatije će države morati snositi veći dio, a siromašne i najsiromašnije države dospjele su već do granice svoje opteretivosti ili čak preko nje.

● »Slobodnim tržišnim snagama« treba svakako s njihovom alokacijskom sposobnošću za angažiranje ekonomskog faktora dati prednost pred političkim rješenjima: upravo zato što je u tome procesu nužan neznatan utrošak društveno-političke moći, pa se tako mogu očekivati manja trvenja. Ali tržišne snage niti su neutralne u raspodjeli niti su u stanju iz sebe stvarati važne društvene vrijednosti i okvirne uvjete za društveni i privredni podsistem. Identifikacija, motivacija, solidarnosti, spremnost za osobno odricanje zbog viših društvenih ciljeva ne osiguravaju se pukim privrednim oblicima saobraćanja. Tu imaju političke partije, odnosno država, bitnu ulogu; ako one zataje pri proizvodnji društvenoga smisla, drugi će preuzeti tu ulogu.

● Razvoj posljednjih godina pokazao je da put ekonomskih odluka u jugoslavenskoj privredi može biti prekomplikiran, nejasan i demotivirajuć te da u velikoj mjeri proizvodi frikcijske troškove. Vanjskom se promatraču čini da niti postoji stvarno suodlučivanje zaposlenoga niti se može postići jasna kolektivna i racionalna odluka. Ipak treba simboličko-političku vrijednost praktičanoga sistema toliko visoko cijeliti da napuštanje sadašnje prakse postaje možda pitanjem sistema. Može se pretpostaviti kao sigurno da bi dezintegracija republičkih tržišta još zaoštrila sadašnju situaciju. Za sjeverne bi regije širenje granične trgovinske i proizvodne razmjene sa susjednim državama bilo, naprotiv, svakako moguće i preporučljivo za prevladavanje kulturnih i materijalnih zapreka kako bi se opet dobio priključak na novu privrednu dinamiku. I austrijske bi granične regije od toga imale koristi. S druge strane, čini se da povratak na presežajući, centralni plan nema izgleda na uspjeh.

● Poboljšana suradnja s austrijskom privredom bila bi moguća putem širenja kooperacije u području *joint ventures*, koju bi trebalo tražiti prvenstveno s onim austrijskim poduzećima koja imaju upotrebljivu tehnologiju za Jugoslaviju, pri čemu naglasak treba vrlo svjesno staviti na *upotrebljiv*, a ne na visoko tehnički (*high-tech*). Osim toga, i austrijska i jugoslavenska strana bi trebala razmisliti da li bi kooperacija na trećim tržištima, osobito u zemljama Trećeg svijeta, mogla objema donijeti prednost.

● Proširenje suradnje u istraživačkom i razvojnom području i u znanosti — naša oba dosada održana skupa predstavljaju dobar doprinos tome — trebalo bi intenzivirati traženjem težišta. Takva bi težišta, po mojem mišljenju, mogla biti u području obnove okoline, a i prometa, i trebalo bi ih, ako je moguće, izgraditi u vrlo širokom obliku. Naglašavanje suradnje u području okoline čini se potrebnim zato što bi se tu mogli razumno angažirati postojeći suvišni industrijski kapaciteti i na obje strane težiti ciljevima cijeloga društva, koji za budućnost stanovništva u objema našim zemljama motiviraju i stimuliraju identitet.

● Po interesu za spoznavanjem razvojne politike jugoslavenski primjer istovremeno fascinira i obeshrabruje. Fascinira, jer se uspjesi jugoslavenskoga privrednog i socijalnog razvoja mogu sasvim jasno vidjeti u cijelom razdoblju

nakon drugoga svjetskog rata (pretežno poljoprivredna struktura međuratnoga i poratnoga vremena vrlo je brzo izmijenjena). Obeshrabruje, jer se na jugoslavenskom primjeru posve jasno pokazuju velike teškoće nastojanja da se mjerama regionalne i strukturne politike (koje imaju stanovit ekvivalent u praksi razvojne politike) bude dugoročno uspješan. Podsjećamo se na tešku situaciju zemalja u razvoju općenito i na mnoge neriješene probleme mirnoga razvoja daleko najnapućenijega dijela svijeta. Problemi su u ovom dijelu svijeta, u zemljama u razvoju, sve oštriji. Razmjeri ljudske bijede su iz godine u godinu jasniji, a stari instrumentariji privredne politike industrijskih zemalja, u koje su ove još šezdesetih i sedamdesetih godina polagale toliko nada, djeluju sve manje. Potražnja za novim putevima, novim društvenim i privrednim modelima ili projektima ne bi se trebala zato sastojati u pukoj imitaciji »naprednih zemalja«, a ni u tome što će se industrijski Sjever ograničiti na proizvodnju »plavih pauza«, nego se mora podvrgnuti detaljnijemu i dubokom zajedničkom razmišljanju po mogućnosti svih zemalja.

● To znači, po mome mišljenju, da ljudi u manjim, privredno slabim zemljama treba da postanu opet svjesniji svojih najvažnijih resursa i da ih usmjerenije angažiraju: svoje neograničene stvaralačke sposobnosti. Da bi se taj kreativni i zbog najrazličitijih strukturnih razloga zadrijemali potencijal aktivirao, potrebno je »polje napetosti«, kojega su polovi — s jedne strane — u društvenom miroljubivo rješavanom konfliktu i — s druge strane — u volji za zajedničkim i željenim oblikovanjem budućnosti. Energiju za dinamiku toga procesa pružaju demokratski oblici saobraćanja onda kada je maksimalno zamčeno razvijanje tih sposobnosti. Za to je potrebna, dakako, ozbiljna i odgovorna analiza privrednih i političkih problema, ali i izričita volja da se snose rizici za miroljubivo oblikovanje naše budućnosti. Za to nema alternative.

Literatura:

ENCINA, F. / GÄRTNER, H. / HÖLL, O., *Gesellschaftsspaltung durch Zwang zur nationalstaatlichen Modernisierungsstrategie?* u: *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 1980/4, str. 443—460.

FAY, M. i dr., *Strukturveränderungen in der kapitalistischen Weltwirtschaft*, Frankfurt 1980.

GEY, P. / KOSTA, J. / QUAISSER, W. (izd.), *Sozialismus und Industrialisierung. Die Wirtschaftssysteme Polens, Jugoslawiens, Chinas und Kubas im Vergleich*, Frankfurt — New York 1985.

HÖLL, O. (izd.), *Small States in Europe and Dependence*, Beč 1983.

HÖLL, O., *Abhängigkeit oder Autonomie: Österreich im Internationalisierungsprozeß*, u: *Österreichisches Jahrbuch für internationale Politik* 1984, Beč 1985, str. 26—63.

KATZENSTEIN, P., *Corporatism and Change. Austria, Switzerland and the Politics of Industry*, London 1984.

KICKER, R. / KOHL, A. / NEUHOLD, H., *Außenpolitik und Demokratie in Österreich. Strukturen, Strategien, Stellungnahmen*, Salzburg 1983.

KRAMER, H. i dr. (izd.), *Österreich im internationalen System Zusammenfassung der Ergebnisse und Ausblick*, Beč 1983.

- LEONTIEFF, W. i dr. *The Future of the World Economy, A UN Study*, New York 1977.
- NORD-SÜD-KOMMISSION, *Das Überleben sichern. Gemeinsame Interessen der Industrie- und Entwicklungsländer*, Köln 1980.
- SCHNEIDER, J. *Daten zur wirtschaftlichen Entwicklung Jugoslawiens*, Beč 1985 (mimeo).
- SENGHAS, D. (izd.), *Kapitalistische Weltökonomie, Kontroversen über ihren Ursprung und ihre Entwicklungsdynamik*, Frankfurt 1979.
- STATISTISCHE NACHRICHTEN, *razna godišta*.
- URBAN, W., *Die wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich und Jugoslawien*, Beč 1985 (mimeo).
- WIFO-Monatsberichte, *razna godišta*.

Preveo s njemačkog:
Tomislav Martinović

Otmar Höll

»PROBLEMS OF THE INTERNATIONALIZATION OF SMALL COUNTRIES
EXEMPLIFIED BY YUGOSLAVIA AND AUSTRIA«

Summary

It is difficult to compare the economic and social structures of Yugoslavia and Austria because of 1) the difference in the degrees of industrial development achieved; 2) the types of socio-economic relationships; 3) the difference in the size of territories and number of inhabitants; 4) the structure of industrial production and the degree of their inclusion in international economic relationships.

Economic relationships and the development of small countries take place in an ambiance of international economic relationships characterized by two basic phases: 1) postwar economic development modelled, in the case of most bourgeois states, on the example of the U.S.A. A feature of this phase is the internationalization of commercial relationships. 2) The second phase begins at the start of the 1970s when the economic growth of the most powerful capitalist countries undergoes decline and stagnation. World trade stagnates but there occurs an internationalization of production and investment. This in turn is responsible for the mutual dependence of national economies and an increased international division of labour. In such circumstances small countries are compelled to adapt their own economies to the international division of labour while maintaining their political independence. Smaller industrialized countries in Europe were fairly successful in that adaptation thanks to the flexibility of their economies. In that sense Austria is pointed out as a positive example. The inner political structure of such states is being adapted to the pressures

of economic trends in the world thanks to the efficient cooperation of representative bodies of the employed, the employers, and the state. The system of neocorporatism, of social partnership, on the other hand, excludes the public from decision-making processes in a significant measure, limits social participation and fails to «identify» new areas of conflict within society. Instruments from the sixties cannot longer be successfully applied to world recession. Potentials of growth have to be discovered in one's own creative possibilities and not only through an imitation of those that are already «developed».

Prof. Dr. Oskar Höll
 Universität Wien

Оскар Хёлл

PROBLEMS OF THE INTERNATIONALIZATION OF SMALL COUNTRIES
 EXEMPLIFIED BY YUGOSLAVIA AND AUSTRIA

Summary

It is difficult to compare the economic and social structures of Yugoslavia and Austria because of the differences in the degree of industrial development (1) the type of socio-economic relationships; (2) the differences in the size of territories and number of inhabitants; (3) the structure of industrial production and the degree of their inclusion in international economic relationships.

Economic relationships and the development of small countries take place in an atmosphere of international economic relationships characterized by two basic phases: (1) post-war economic development in the case of most European states on the example of the U.K.A. feature of the phase is the internationalization of commercial relationships. (2) The second phase begins at the start of the 1970s when the economic growth of the most powerful capitalist countries undergoes decline and stagnation. World trade stagnates but there occurs an internationalization of production and investment. This is later is responsible for the mutual dependence of national economies and an increased international division of labour. In such circumstances small countries are compelled to adapt their own economies to the international division of labour while maintaining their political independence. Similar industrialized countries in Europe were fairly successful in that adaptation thanks to the flexibility of their economies. In that sense Austria is pointed out as a positive example. The last political structure of such states is being adapted to the processes